

/PRIKAZI

Dr Zoran S. MIRKOVIĆ*

Lattmann, Christopher. 2019. *Der Teufel, die Hexe und der Rechtsgelehrte. Crimen magiae und Hexenprozess in Jean Bodins „De la Démonomanie des Sorciers“*, **Studien zur europäischen Rechtsgeschichte, 318. Klostermann: Frankfurt a. M., XVI + 390.**

Kristofer Latman (*Christopher Lattmann*) autor je knjige *Đavo, veštica i pravni naučnik. Krivično delo magije i procesi protiv veštica u Žan Bodinovom „O demonomaniji veštica“* (*Der Teufel, die Hexe und der Rechtsgelehrte. Crimen magiae und Hexenprozess in Jean Bodins „De la Démonomanie des Sorciers“*). Knjigu je objavila izdavačka kuća Klosterman (*Klostermann*) 2019. godine, u biblioteci Studije evropske pravne istorije (*Studien zur europäischen Rechtsgeschichte*), knjiga 318. Ima XVI + 390 stranica. Knjiga predstavlja doktorsku disertaciju, sa neznatnim izmenama, koja je odbranjena 2017. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Cirihu.

Premet knjige su francuski pravnik Žan Bodin i njegovo delo *Demonomanija veštica*. Istraživači pravnih ideja Bodina smatraju izuzetnim teoretičarem države i osnivačem teorije suvereniteta. Centralno mesto u Bodinovom opusu zauzima *Les six livres de la République* (*Šest knjiga Republike*) iz 1576. godine. *Šest knjiga* je trebalo da posluži ujedinjenju podeljene Francuske i njene vlade uprkos svim religijskim problemima. Bodin je tu dao svoj koncept suvereniteta, koji je poslužio kao pravnička osnova moderne države. Prema Bodinovom shvatanju, suverenitet je nedeljiv, neograničen i stalan i stoga garant jednog (dugo)večnog poretka. Na vrhu države je apsolutistički

* Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, zoranm@ius.bg.ac.rs.

monarh, kome pripada celokupno zakonodavstvo i koji nije u toj sferi nikome podređen. Bodinov vladar je vezan ne samo državnim interesima nego i osnovnim principima božanskog i prirodnog prava.

Kristofer Latman je u svom doktorskom radu istraživao Bodinovu *Demonomaniju veštica* (koja se može nazvati priručnikom za veštice), koja je objavljena četiri godine posle pomenutih *Šest knjiga*. Na osnovu *Demonomanije veštica* Latman je istraživao osobenosti Bodinovog sveta prava i njegovih predstava. Bodinov priručnik za veštice nastao je iz praktičnih potreba. Naime, Bodin je od 1578. godine bio državni tužilac u procesima protiv veštica širom zemlje.

Do sada su Bodinovu *Demonomaniju veštica* proučavali pre svega istoričari i lingvisti, ali je izostala odgovarajuća pravna i pravnoistorijska obrada. Latman je svojim istraživanjem popunio tu prazninu.

Autor Latman, najpre, opisuje kontekst u kome je *Demonomanija veštica* nastala, da bi se razumeli i autor Bodin i njegovo delo.

Epohu u kojoj je živio Žan Bodin odlikovale su snažne društvene i državne promene. Različite krize su izazivale opštu nesigurnost savremenika. U XVI veku su propale institucije koje su do tada sprečavale nasilne religijske sukobe. Posle smrti Anrija II 1559. godine nastao je politički vakuum i država je postala predmet plena velikih aristokratskih porodica. Njihove duboke religijske i političke podele izazvale su 1562. religijski rat u Francuskoj, koji je trajao do 1598. godine. Ogroman potencijal za nasilje i konačno uništenje neprijatelja vrhunac je imao u Bartolomejskoj noći. U noći između 23. i 24. avgusta 1572. godine izvršen je pokolj nekoliko hiljada hugenota (protestanata). Ratne grozote pratile su teške ekonomske i finansijske prilike: loši prinosi usled vremenskih nepravilnosti izazvanih klimatskim promenama, često stanje opšte gladi i tako dalje. To je onovremenim ljudima izgledalo kao izraz Božje kazne zbog nesposobnosti pripadnika elite da izvršavaju svoje dužnosti.

Tim političkim, ekonomskim i agrarnim krizama pridružila se i jedna kriza metafizičke prirode ili su je pomenute krize izazvale. U drugoj polovini XVI veka u Francuskoj i u drugim delovima Evrope pojavio se strah od đavola stvarnog izgleda i njegovih poslušnika, veštica. Strah je prodro u sve socijalne slojeve i sve regione Francuske. Iako je način života ljudi u velikoj meri zavisio od njihovog društvenog položaja (vladar i aristokratija na vrhu, samosvesni svet učenih i urbana klasa u usponu i napokon nepregledna masa nepovlašćenog seljaštva), svi oni su delili gotovo iste poglede na život, ne samo na hrišćanski život nego i poglede povezane sa iracionalnim i sa strahom. Njihovi odgovori na pojačane životne probleme (epidemije,

suše itd.) bili su povezani istim mislima koje su imali koren u hrišćanskoj pobožnosti. Verovanje u veštice imalo je svoje pristalice među običnim svetom, među učenim ljudima i na samom francuskom Dvoru.

Iako je i ranije bilo sudskih procesa protiv osoba kojima je prebacivana upotreba magijskih radnji, procesi protiv veštica neuporedivo su rasli i u kvantitetu i u kvalitetu, posebno u rubnim krajevima Francuske. Osnovna karakteristika tih procesa je da su bili zasnovani na inkvizicionom načelu i mučenju da bi se dobilo priznanje. Naročito je važno istaći da u Francuskoj tada nije postojala definicija krivičnog dela vraćanja. To je suštinski razlog što je Bodin rešio da napiše *Demonomaniju veštica* i inkriminiše vraćanje. *Demonomanija veštica* je imala više od dvadeset izdanja, što je bio ogroman uspeh. Posebno je značajno to što su delo široko primenjivali pravници i sudije te epohe.

Latman je na sistematičan način razradio Bodinovu religioznu pravnu misao i njegove predstave o vešticama i vraćanju. To je prikazao u tri glavna dela.

U prvom delu je predstavljena Bodinova ideološka osnova prava koja nastaje u odnosu između Boga, čoveka i đavola. Bog, čovek i đavo se uzimaju kao pravni subjekti, elementi Bodinovog pravnog univerzuma. Istražuju se njihovo delovanje i međusobni odnosi.

U drugom delu je izložena Bodinova materijalnopravna definicija vraćanja kao *crimen magiae*, njegova pravna metodika i naročito argumentacija kojom obrazlaže protivpravnost vraćanja. Bodinu je pakt sa đavolom i učešće u magijskim radnjama bilo dovoljno da to smatra zločinom, i to zločinom dostojnim smrti. Konačno, tu su osvetljeni i pojedini elementi magijskog delikta i pokazana je njihova međusobna povezanost.

Treći deo je posvećen pitanju u kojoj meri su odstupanja, na primer u obliku smanjenih proceduralnih standarda, bila sprovedena u praksi. Bodin je bio protivnik poštovanja redovne procedure i zalagao se za pojednostavljenje postupka, što je naišlo na veliki otpor, posebno njegovih pariskih kolega. Bodin je bio za uklanjanje pojedinih elemenata postupka „u korist krutog progona“. S druge strane, njegova namera da pojednostavi sudsku proceduru protiv navodnih veštica nailazila je na protivljenje u praksi. O tome svedoči činjenica da su brojne smrtno kazne koje su sudovi prve instance dosudili navodnim vešticama u postupku pred višim sudskim instancama bile ukinute ili zamenjene blažom kaznom.

Latman je pokazao da Bodin nije mogao naći pravno utemeljenje u tadašnjem francuskom pravu za krivično kažnjavanje navodnih veštica. Prema njegovom mišljenju, Bodin je veštice shvatao kao stvarnu pojavu,

zasnovanu na pravnoj i činjeničnoj interakciji Boga, čoveka i đavola. Latman zaključuje da je Bodinova obrada krivičnog dela vraćanja veoma metodična i razrađena, zasnovana na tada važećem pravu (zakonskom i običajnom), pravnim tradicijama (starozavetnim i kasnosrednjovekovnim) i radovima pravnih naučnika. Osim toga, Latman se bavi aktuelnim istraživanjima Bodina i evropskog lova na veštice i njihovim tezama i konfrontira im se.

Latman se veoma često poziva na Bodinovo glavno delo *Šest knjiga*, poredeći ga sa *Demonomanijom veštica*, i tako pokazuje paralele, ali i odstupanja i kontradikcije između ta dva dela. Latman čitaocu saopštava da je Bodin živeo u doba konstantne nasilnosti, osećanja haosa i stalne pretnje. Da je to bila napeta i sumnjama opterećena atmosfera u kojoj su mogli nastati ne samo državnoteorijski rukopisi koji su, kao *Šest knjiga*, otvarali nove perspektive nego i značajni teorijski pravni traktati o vešticama. Dok prvi svedoče o lošem stanju u kome se predmoderna država nalazila i naporima da se ono prevaziđe, drugi svedoče o apokaliptičnim crtama u nastajanju i tumačenju pravnih normi. Osnovna težnja pisaca tih rukopisa bila je da se uspostave harmonija i poredak zasnovan na Božjoj volji, čiji garant bi bio bogobojažljivi a strogi vladar.